

Od kamene k bronzu - vývoj sociálních vztahů v severní Evropě

Kristiansen, K. 1987: From stone to bronze: evolution of social complexity in Northern Europe, 2300-1200 BC. In: Brumfield, E. – Earle, T. (eds.): Specialization, exchange, and complex societies. Cambridge, 30-51.

Základní otázky

- Byl *bronz* zařazen do již existujících sociálních a ekonomických sítí nebo *přijetí bronzu* mělo za následek formování spleťtých společenských struktur?
- Proč byl bronz přijat i v místech, kde není zdroj mědi ani cínu?
- Došlo k sociálním změnám v důsledku přijetí bronzu nebo kvůli vnitřním, demografickým, ekonomickým, ekologickým faktorům?

Sociální a ekonomické struktury a bronz

- (G. Childe) - **přijetí bronzu jedním z rozhodujících kroků ve vývoji evropské společnosti**
  - vyšší třída metalurgů se vyčlení ze zemědělství + obchod s bronzem přináší také ideje a informace z Blízkého východu
- (Colin Renfrew, Andrew Sherratt) - **přijetí bronzu/mědi nepřineslo zásadní změnu ve společnosti**
  - kovové nástroje jen nepatrně efektivnější než původní pazourkovité, kostěné nebo dřevěné (ani jejich výroba není příliš technologicky náročnější)

Dating B.C.	Northern Europe	Middle Europe	England
2300	LN A	Early Aunjetitz Straubing-Adlerberg	Late Beaker Cultures
	LN B	Middle Aunjetitz	
	LN C Pile Axes	"Classical" Late Aunjetitz	I Wessex <small>*Irish metalwork ?</small>
1900	Sögel - Fårdrup	A ₂	
	EBA I Wohlde-Valsømagle	Early Tumuli Cultures B	II
1500	Nordic EBA II	"Classical" Tumuli Cultures C ₁	Middle Bronze Age
1200	Spiralstyle	C ₂	

Pozdní neolit (LN: 2400-2300 BC)

- **dýka** (6 hl. typů) jako hlavního prestižní předmět (nahrazuje bojové sekery).
- v poslední fázi LN se začínají objevovat **bronzové importy** (hl. sekery) nalézány v depotech + vytvářeny jejich první místní napodobeniny (nízkým obsahem cínu – cca 2%).
  - 2 centra
    - oblasti únětické kultury (J Skandinávie)
    - oblast anglo-irské kultury doby bronzové (Z Skandinávie)
- **pohřební ritus** - žádné jednotné rysy
  - Z Skandinávie (hl. Jutland) pokračování mohylová tradice kultury jednotlivých hrobů
  - J Švédsko a Zealand dominuje pohřbívání ve velkých kamenných skříních, pod vlivem západní Evropy.
  - také pohřby bez mohyl/kamenných skříní; někdy druhotné pohřby v mohylách.
  - výbava hrobů: dýka + často kostěné šipky

Fig. 4.3. A hoard from Gallelose with ring ingots and local pile axes. The function of the three other objects is unknown (photo the National Museum).

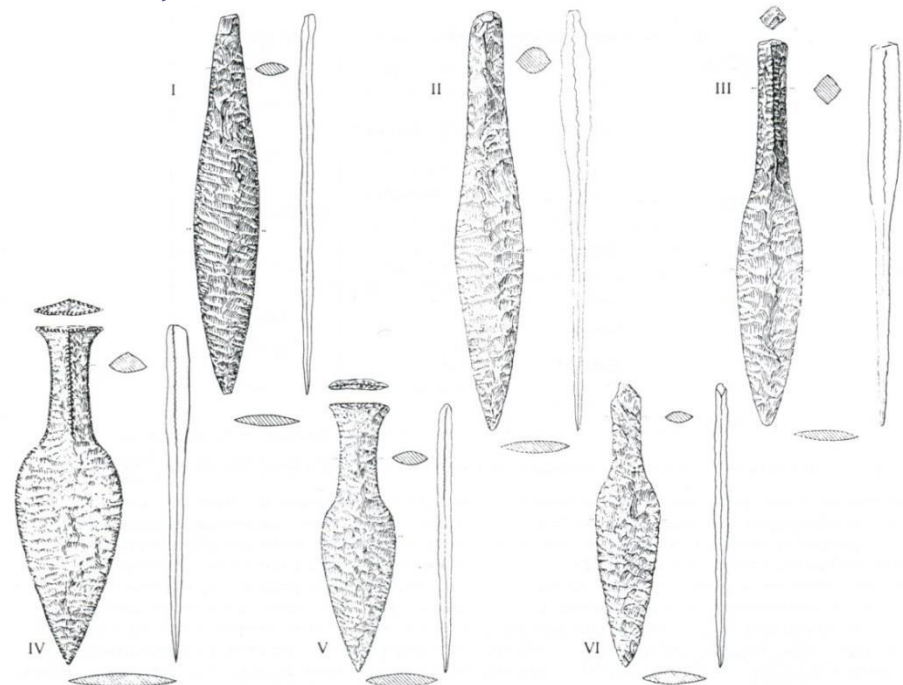

Fig. 4.2. The six major types of flint daggers of the Late Neolithic in Southern Scandinavia (after Lomborg 1973)

Dating B.C.	Northern Europe	Middle Europe	England
2300	LN A	Early Aunjetitz Straubing-Adlerberg	Late Beaker Cultures
	LN B	Middle Aunjetitz	
	LN C <i>Pile Axes</i>	"Classical" Late Aunjetitz	I <i>*Irish metalwork ?</i>
1900	Sögel - Fårdrup	A ₂	Wessex
	EBA I Wohld - Valsømagle		
1500	Nordic	Early Tumuli Cultures B	Middle Bronze Age
	EBA II	"Classical" Tumuli Cultures C ₁	
1200	Spiralstyle	C ₂	

Fig. 4.3. A hoard from Gallemsøse with ring ingots and local pile axes. The function of the three other objects is unknown (photo the National Museum).

Časná doba bronzová (EBA1:1900-1500 BC + EBA2:1500-1200 BC)

- první etapa časně doby bronzové (EBA 1 – 1900-1500 BC)
  - více **bronzových importů** + více **domácí produkce** (již vyšší podíl cínu - 8%)
  - stále zejména v **depotech**
  - raná fáze (Søgel Fårdrup)
    - importy i domácí produkce – malý počet typů (hl. bronzové napodobeniny místních pazourkovitých seker + nově **bronzový krátký meč**)
    - nepravidelné dodávky bronzu neumožňovaly rozvoj kovářství
  - pozdější fázi (Wohlde-Valsømagle)
    - více typů importovaných bronzů (první **douhé meče**)
    - rozvoji místní produkce

Dating B.C.	Northern Europe	Middle Europe	England
2300	LN A	Early Aunjetitz Straubing-Adlerberg	Late Beaker Cultures
	LN B	Middle Aunjetitz	
1900	LN C <i>Pile Axes</i>	"Classical" Late Aunjetitz	I Wessex <small>* Irish metalwork ?</small>
	Søgel – Fårdrup	A ₂	
	EBA I Wohlde-Valsømagle	Early Tumuli Cultures	B
1500	Nordic	"Classical" Tumuli Cultures	Middle Bronze Age
	EBA II		
1200	Spiralstyle	C ₂	

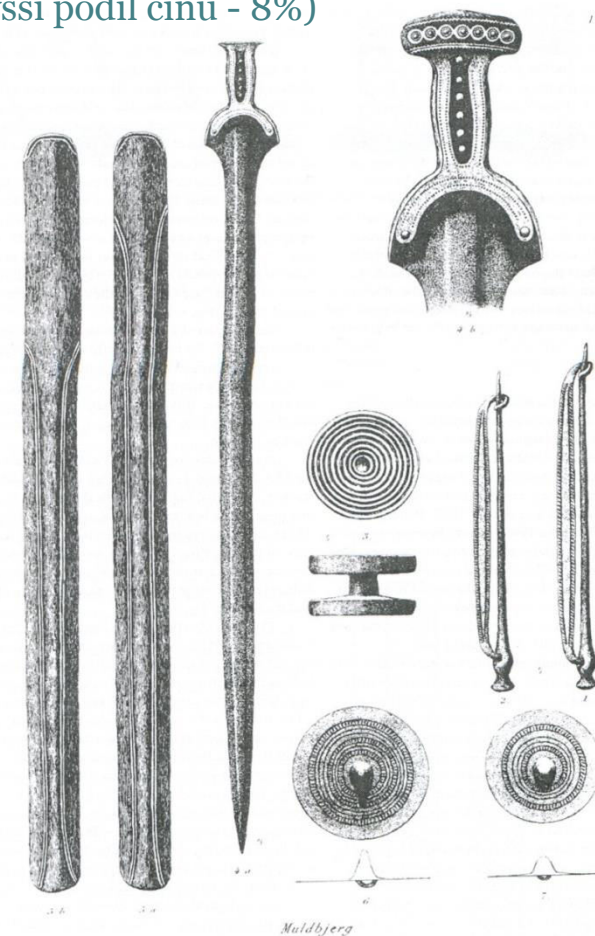

Fig. 4.11b. Warrior sword from a period 2 burial 'Muldbjerg' in Jutland (after Boye 1896)

Dvě centra produkce kovu - dvě centra kulturního vlivu

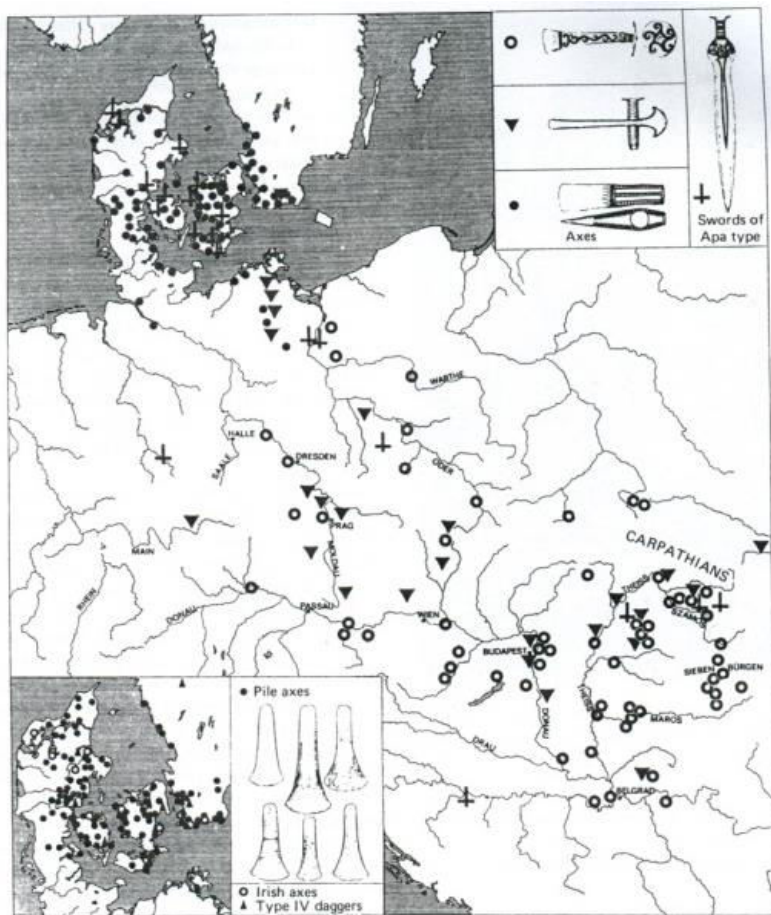

Fig. 4.4. The distribution of Southeast European bronzes and local Nordic bronzes in period 1 (after Struve 1971, Table

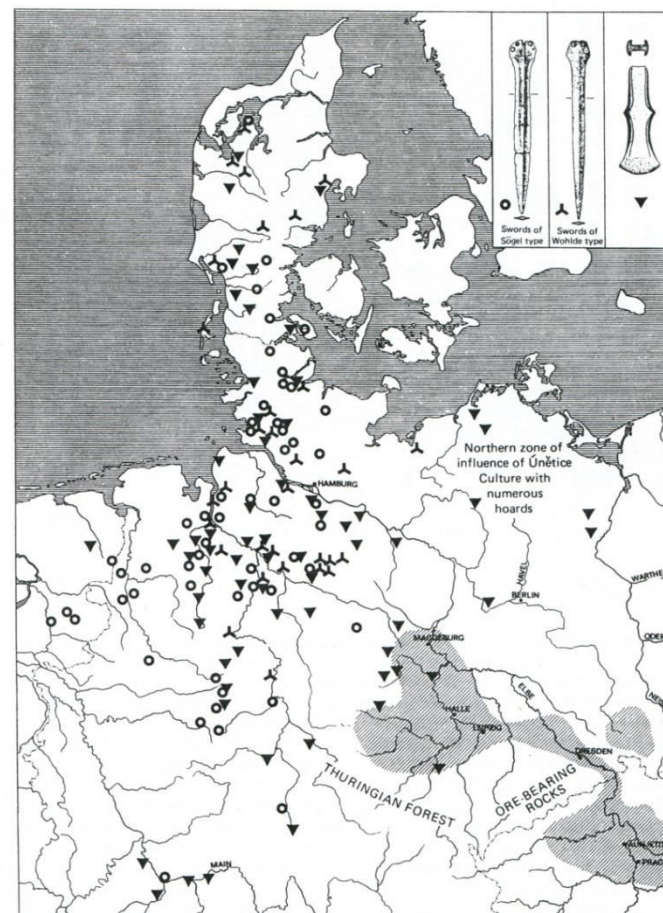

Fig. 4.5. The distribution of Northwest European bronzes in period 1 (after Struve 1971, Table 5)

- JV Evropa (oblast Karpat a Sedmihradska)

- SZ Evropa (kultura Sogel-Wohlde)

Časná doba bronzová (EBA1:1900-1500 BC + EBA2:1500-1200 BC)

- druhá etapa časně doby bronzové (EBA 2 – 1500-1200 BC)
  - J Skandinávie - kulturní sjednocení do jednotné severské tradice ve zpracování kovu
  - větší přísun bronzu => rozvoj metalurgického řemesla
  - mnoho variant kovových předmětů, z nichž některé napodobovaly původní předměty vyrobené dříve z organických materiálů, některé zcela nové.
  - muž – meč; žena – bohatě zdobené šperky
  - běžný typ pohřbu: monumentální bohaté hroby s prestižní výbavou z bronzových předmětů

Fig. 4.11a. Chiefly sword and daggers from a period 2 burial 'Store Kongehøj' in Jutland (after Boye 1896)

Vedlo-li přijetí bronzu k tvorbě nových sociálních struktur, můžeme předpokládat následující:

- - s rostoucí mírou specializace vznikal i nový status specialistů ve společnosti
- - systém směny se rozšířil
- - vojenství se stalo účinnějším a organizovanějším
- - nové sociální pozice se odrážejí v pohřbech
- - rituál a náboženství začaly být organizovány komplexněji
- - struktury osídlení se rozrůznily

Specializace

- = jakákoli specifická aktivita, kterou provádí člověk/skupina lidí po dlouhou dobu a ekonomicky jsou vyřazeni ze základního získávání obživy
- pozdní neolitu - práce s pazourkem (těžba, opracování, leštění)
  - zatím se nejedná o výsadní specializaci (materiál dostupný všem)
- doba bronzová - zpracování bronzu bylo náročnější
  - bronz mají jen ti, kdo znají způsob výroby
  - stupňování specializace jednotlivců + zvyšující se poptávka po prestižních bronzových výrobcích.
  - regionální centra výroby
- práce se dřevem
- výroba textilu
- stavba lodí (známe pouze skalních kreseb)

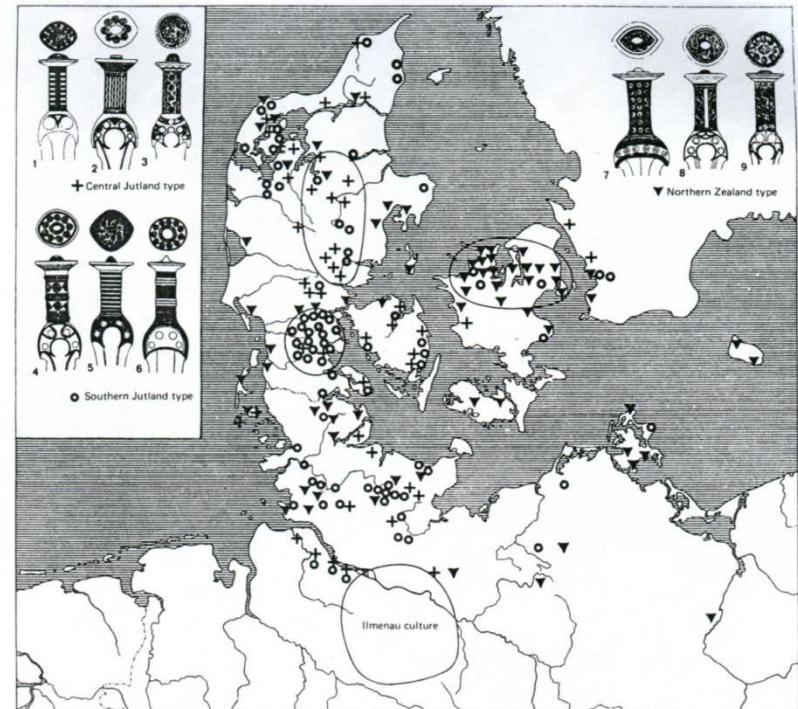

Fig. 4.6. Workshops of full hilted swords from period 2, as defined by Ottenjahn (1969)

Směna

- Goldman (1970) „*Exchange is the code through which status information is communicated*“
- do pozdního neolitu směna regionální => od pozdního neolitu nadregionální (nutný stupeň společenské organizace nad úrovní malých lokálních sídlištních jednotek)
- 2 oblasti zpracování pazourku a výroby seker
- obchod s bronzem – možná podobné trasy
- těžce definovatelné jak přesně směna regulována a kudy probíhaly trasy

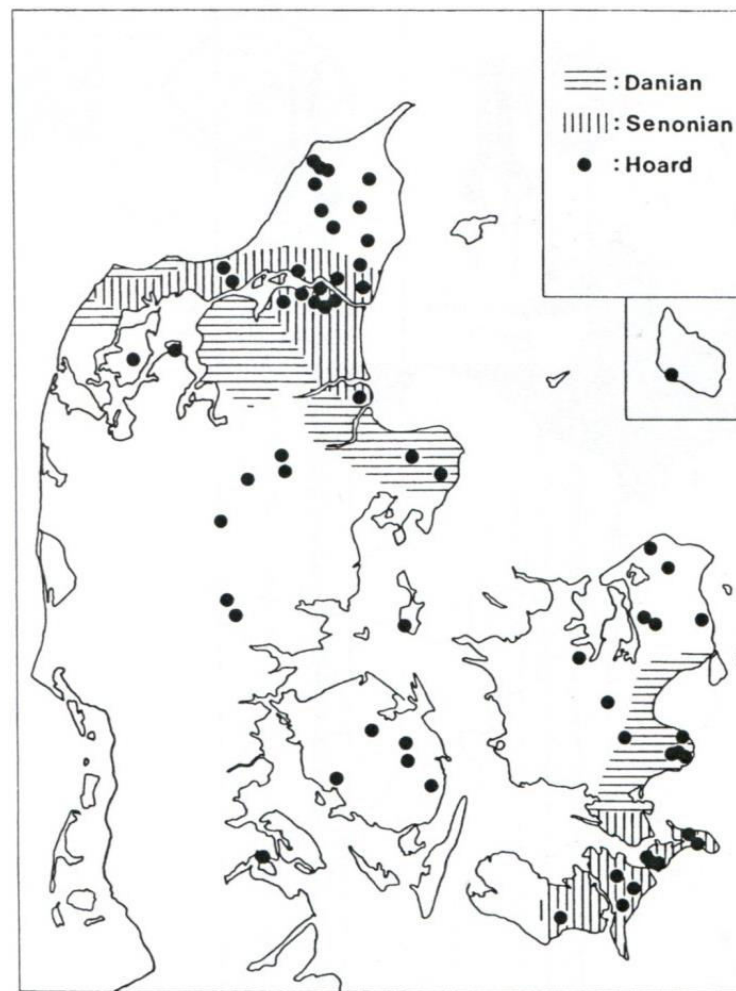

Fig. 4.7. The flint-rich chalk layers of Danian and Senonian types and the distribution of hoards with flint daggers (after Jensen 1982 and Lomborg 1973)

Vojenství

- politické a vojenské aspekty se prolínají
- obecně vývoj vojenství následující (někdy se projevují regionální rozdíly):
  - pozdní neolit (3 charakteristické zbraně) - luk s šípem, oštěp, dýka
    - Sekery spíše hospodářská/rituální funkce
  - první fáze časně doby bronzové (EBA 1) - kopí, krátká dýka, bojová sekera
    - 2 důležité inovace - bronzový oštěp a meč
  - druhá fáze časně doby bronzové (EBA 2) – dlouhý meč, bojová sekera
- s rozvojem zbraní také rozvoji ochranných prvků (helmy, štíty...) – archeologicky nedoloženy
- souvislost vozů s vojenstvím (podle skalních kreseb)
- ?organizace vojska/družiny?

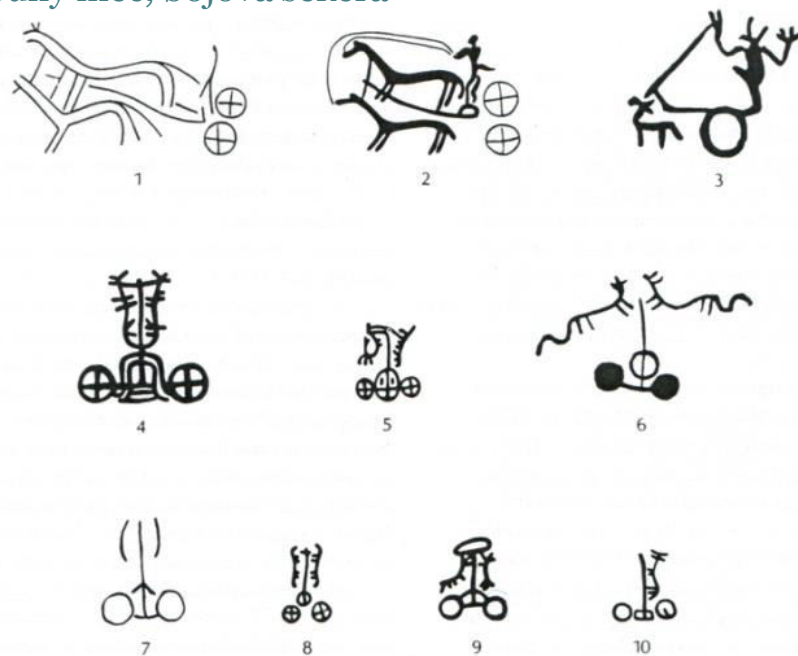

Fig. 4.15. A selection of rock carvings of chariots from the Early Bronze Age (after Schousbo 1983)

Odraz sociální struktury v pohřbívání

- hrobová výbava jedním z mnoha aspektů pohřebního rituálu; není odrazem osobnosti jedince, reflektuje dominantní trendy ve společnosti
- sledováním hrobové výbavy lze vidět dynamický vývoj společnosti
- od pozdního neolitu směrem k časně době bronzové (EBA 1) se stupňuje diverzifikace hrobové výbavy (vrchol v EBA 2)
  - EBA 1 – bronzové předměty hl. v depotech
  - EBA 2 – M i Ž hroby již vybaveny bronzovými a zlatými předměty
- M hroby
  - knížecí meče, (vysoká hodnota; bez stop boje) – zde i další prestižní zboží + předměty spojeny s rituálem + předměty spojeny s řemeslem
  - bojovnícké meče (prosté a funkční ; stopy boje)
- => na vrcholu společnosti náčelník (bojů se účastnil jen zřídka), pod ním vrstva vysoce postavených bojovníků
- Ž hroby
  - od EBA skupinou vysoce postavených žen, (snad rituální funkci)
- mohylová pohřebiště – vysoce postavené rodiny

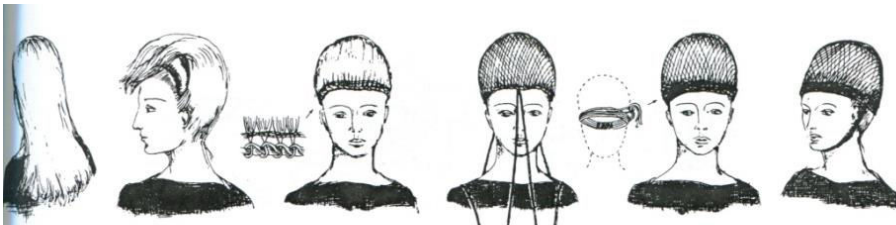

Fig. 4.12. Example of the arrangement of complex hair style on a high-ranking Early Bronze Age woman from Skrydstrup (after Lomborg 1964)

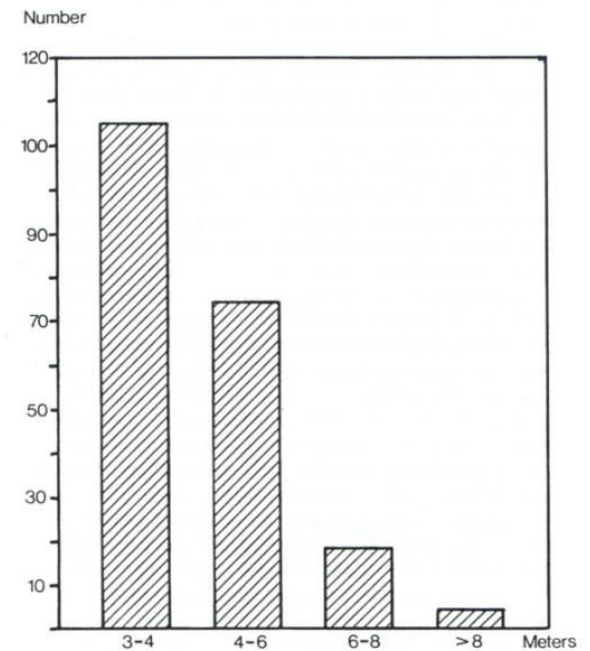

Fig. 4.13. Large Early Bronze Age barrows from Schleswig-Holstein classified according to height (based on Struve 1971)

Rituál a náboženství

- důležitým společenským aspektem je přístup k rituálu (jen pro určité jedince)
- náčelnictví jako kombinace rituální důležitosti jedince + jeho politického postavení vycházejícího z kontroly zdrojů bronzu
- staré tradice doplněny novými myšlenkami z vnějšku
- na základě obchodování s bronzem a přístupu k němu vznik vrstvy válečnické aristokracie
- přijetí nového politického/sociálního systému v odlehlých oblastech střední a severní Skandinávie, (zde obtížný přístup k bronzu)

Sídelní struktury

- doklad osídlení = různorodé a strohé => nelze z nich vyvozovat závěry týkající se sociální stratifikace společnosti
- vývoj domů kontinuální
- Z Dánsko (Outlandu) - osady s menšími domy omezenými na jednu domácnost
- V Dánsko a J Švédsko - dlouhé domy pro širší rodinu/komunitu.

Závěry

- dochází k hierarchizaci společnosti + nutnost politické kontroly rozsáhlejších území
- zánik výrazných regionálních skupin + objevují se sociální rozdíly
- přijetí bronzu podpořilo rozvoj:
  - ve smyslu sociálním (přístup k bronzu pouze pro omezenou skupinu)
  - ve smyslu technologickém (bronzové nástroje jsou účinnější)
- otázka ekologických a demografických podmínek sledované oblasti
  - bronz zaveden v rozsáhlé a otevřené krajině => může podpořit sociální stratifikaci (jiný přístup ke zdrojům, jiná hustota zalidnění)
- K. Kristiansen se klaní k názoru, že spouštěčem sociálních změn bylo právě zavedení bronzu

Použitá literatura:

Kristiansen, K. 1987: From stone to bronze: evolution of social complexity in Northern Europe, 2300-1200 BC. In: Brumfield, E. – Earle, T. (eds.): Specialization, exchange, and complex societies. Cambridge, 30-51.

Děkuji za pozornost